

40-

KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI 1. CİLT

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

40.
KAZI SONUÇLARI
TOPLANTISI
1. CİLT

07-11 MAYIS 2018
ÇANAKKALE

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3627-1
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 183-1

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Adil ZME

07-11 Mayıs 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen
40. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,
anakkale Onsekiz Mart niversitesi'nin katkılarıyla
gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama
Arel Grsel Tanıtım San. Tic. Ltd. şti.

e-ISSN: 3667-8845

Kapak Fotoğrafı: *Rüstem ASLAN*
Troya renyeri 2017 Yılı Kazı alışmaları

Not : Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Adil zme tarafından denetlenmiştir.
Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Ankara 2019

40. ULUSLARARASI KAZI, ARAşTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLİM KURULU

SCIENTIFIC COMMITTEE OF 40th INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOOMETRY

Prof. Dr. Nurettin ARSLAN	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Başkanı-Assos Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Rüstem ASLAN	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Troia Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Andreas SCHACHNER	(Boğazköy-Hattuşaş Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı Başkanı)
Doç. Dr. Olivier Can HENRY	(Labraunda Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Onur ÖZBEK	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı Başkanı)
Prof. Dr. Timothy HARRISON	(Tell Tayınat Kazı Başkanı)
Doç. Dr. Göksel SAZCI	(Maydos-Kilisetepe Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Marcella FRANGIPANE	(Aslantepe Kazı Başkanı)
Doç. Dr. Aslı Erim ÖZDOĞAN	(Çayönü Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Michael HOFF	(Antiocheia Ad Cragum Kazı Başkanı)
Dr. Masako OMURA	(Yassihöyük Kazı Başkanı)

İÇİNDEKİLER

Abuzer KIZIL, Taylan DOĞAN Euromos 2017 Yılı Çalışmaları.....	1
Adnan DİLER, Bekir ÖZER, Hülya BULUT, Şahin GÜMÜŞ, Gözde ADIGÜZEL, Sevilay Zeynep YILDIZ Pedasa 2017	19
Ahmet Cem ERKMAN, Şakir Önder ÖZKURT Kurutlu Kazısı (2017).....	43
Ahmet ÇAYCI, Zekeriya ŞİMŞİR Gevale Kalesi 2017 Yılı Kazı Çalışmaları.....	49
Akın ERSOY, Binnur GÜRLER, Hakan GÖNCÜ Antik Smyrna/İzmir, 2017	63
Alessandra RİCCI The Küçüyalı Arkeopark (İstanbul), 2014–2015: Excavation, Conservation and Public Archaeology	79
Ali BAŞ, Remzi DURAN, Şükrü DURSUN, Ayben KAYIN 2017 Yılı Keykubadiye Sarayı Kazısı.....	103
Ali BORAN, Halil SÖZLÜ, Razan AYKAÇ Silifke Kalesi 2017 Yılı Kazı Çalışmaları	123
Ali Yalçın TAVUKÇU, Akın TEMÜR, Zerrin AYDIN TAVUKÇU, Mesut CEYLAN, Sinem COŞKUN, Kasım EKER Alabanda 2017	147
Annalisa POLOSA Elaiussa Sebaste 2015–2017 Excavation and Conservation Works	161
Andreas SCHACHNER 2017 Yılı Boğazköy–Hattuşa'da Kazı ve Restorasyon Çalışmaları	179
Aslı ÖZYAR, Elif ÜNLÜ, Türkan PİLAVCI, Serdar YALÇIN, Amanda FILMYER, Virginia VERARDI, Taha YURTTAŞ, Kutay ŞEN, Marta KOUMARI Tarsus–Gözlükule 2017 Yılı Kazısı.....	201

K. Aslıhan YENER, Murat AKAR, Müge BULU Aşçana Höyük, Alalah 2017 Yılı Çalışmaları.....	217
Asuman BALDIRAN Iasos Antik Kenti 2017 Yılı Çalışmaları	237
S. Yücel ŞENYURT, Atakan AKÇAY, Mehmet CEVHER, İlkay AKLAN, Seda KARA Ovaören 2017 Yılı Kazı Çalışmaları.....	251
Atila ENGİN, Engin ÖZGEN, Aydoğın BOZKURT, Derya BOZKURT, Ali ÖZER Oylum Höyük 2017.....	271
Aygün EKİN MERİÇ, Ali Kazım ÖZ, Nezihat KÖŞKLÜK KAYA, Fatih Hakan KAYA, Nihal KARDORUK İznik Roma Tiyatrosu 2017 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları	293
Ayla SEVİM EROL, Alper Yener YAVUZ, Serdar MAYDA, Erhan TARHAN, Çilem SÖNMEZ SÖZER, Hakan MUTLU, Ahmet İhsan AYTEK Çorakyerler Kazısı 2017 Yılı Çalışmaları	311
Bahadır DUMAN Tripolis 2017 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları	325
V. Belgin DEMİRSAR ARLI İznik Çini Fırınları Kazısı 2017 Yılı Çalışmaları	345
Bilal SÖĞÜT, Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER Stratonikeia ve Lagina 2017 Yılı Çalışmaları	361
Bilge HÜR MÜZLÜ, Hüseyin KÖKER, Mustafa AKASLAN, Lidewijde De JONG, İlkay ATAV KÖKER, Ahmet MÖREL, Burak SÖNMEZ, Meltem AYAŞAN, Arie Kai BROWNE Seleukeia Sidera Antik Kenti Temizlik – Düzenleme ve Ölçüm Çalışmaları	385
Bora UYSAL, Ali ÇİFÇİ Elbistan Karahöyük Kazısı 2017.....	397
C. Brian ROSE, Ayşe GÜRSAN SALZMANN Gordion 2017	411

D. Burcu ERCİYAS, Mustafa N. TATBUL Komana 2017 Yılı Kazı Çalışmaları	425
Burçin ERDOĞU, Çiğdem ATAKUMAN, Nejat YÜCEL Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik 2017 Yılı Kazı Çalışmaları	437
Celal ŞİMŞEK 2017 Yılı Laodikeia Çalışmaları	445
Celil ARSLAN 2017 Yılı Eski Ahlat Şehri Kazısı	471
Christopher H. ROOSEVELT, Sinan ÜNLÜSOY, Christina LUKE Kaymakçı Arkeoloji Projesi: 2016-2017 Yılları Kazı ve Araştırma Sonuçları	487
Claire BARAT, Emine KÖKER GÖKÇE Porsuk-Zeyve Höyük 2017 Yılı Kazısı	505
Coskun ÖZGÜNEL, Davut KAPLAN, Tayyar GÜRDAL 2017 Yılı Gülpınar / Smintheion Kazıları (38.Yıl)	517
Deniz YAŞIN, Gamze KAYNAK, Fatih BAYTAROĞLU, Reyhan Ece ŞENTÜRK, Zehra ÇAKAN, Sibel TORPİL, Mehmet BOZ, Erkan ÖZEROL, Nedim DERVİŞOĞLU Tepebağ Höyük 2017 Yılı Kazı Çalışmaları	531
Şengül Dilek FUL, Murat TEKİN, Emine Saka AKIN 2017 Yılı Sebastopolis Antik Kenti Kazı Çalışmaları	553
Elif GENÇ, Birgül YILDIZ KÖSE Doğanpınar Barajı Tilbaşar Höyük 2017 Yılı Kazısı	565
Elif ÖZER, Murat TAŞKIRAN Aizanoi 2017 Sezonu Kazı ve Araştırmaları	581
Elif Tül TULUNAY et alii Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2017 Yılı Kazısı	603
Emel ERTEN, Murat ÖZYILDIRIM, Tuna AKÇAY, Yavuz YEĞİN Mersin Silifke Olba Kazıları: 2017 Dönemi Çalışmaları	627

E. Emine NAZA–DÖNMEZ, Şeyda ALGAÇ, Tolga AYDIN Amasya–Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2017 Dönemi Çalışmaları	641
Michael BLÖMER, Dilek ÇOBANOĞLU, Engelbert WINTER 2017 Yılı Doliche Kazı Sezonu	651
Engin AKDENİZ, Aydın ERÖN, Nihal AKILLI 2017 Yılı Thyateira ve Hastane Höyüğü Kazıları	671
Erdal ESER, Meryem ACARA ESER, M. ŞAHİN Divriği Kalesi Kazısı: 2017	683
Ergül KODAŞ, Nihat ERDOĞAN Boncuklu Tarla 2017 Yılı Kazıları	693
Erkan KONYAR, Bülent GENÇ, H. Banu KONYAR, Armağan TAN, Anıl YILMAZ, Can AVCI Eski Van Şehri, Kalesi ve Höyüğü Kazıları 2017 Yılı Çalışmaları	711

TRİPOLİS 2017

KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Bahadır DUMAN*

I- GİRİŞ

Tripolis antik kenti İç Batı Anadolu Bölgesi'nde Denizli İli, Buldan İlçesi, Yenicekent Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Lykos/Çürüksu Vadisi'nin kuzeybatı ucundaki kentin kamu ve sivil mimariye ait kalıntıları, vadiye hâkim bir tepenin güney yamacında yer almaktadır (Plan: 1).

Kentin doğu ve güneydoğusunda yer alan Hamambükü ve Yenice/Akkaya Höyük'te gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında elde edilen arkeolojik materyal Tripolis'in konumlandığı alandaki yerleşim izlerinin Geç Neolitik- Erken Kalkolitik Döneme dayandığını kanıtlamaktadır. Tripolis'in Lydia Bölgesi'nde stratejik ve jeopolitik anlamda oldukça önemli bir noktada konumlandığını gösteren en önemli veri, ticaret yollarının geçiş güzergâhında yer almasından kaynaklanmaktadır. Pergamon ve Smyrna başlangıçlı iki ana yol Sardis'te birleşerek Philedelphia üzerinden Tripolis'e ulaşır ve buradan Hierapolis- Laodikeia istikametinde ilerleyerek Anadolu içlerine devam eder. Bu ticaret yolu Tripolis'in önemini çağlar boyunca korumasını sağlamıştır (Harita: 1).

* Doç. Dr. Bahadır DUMAN, Pamukkale Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, A Blok, Arkeoloji Bölümü, Denizli/TÜRKİYE. bduman@pau.edu.tr

Çalışmalar başta Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olmak üzere, Denizli Valiliği, Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (2017KRM007) ve Buldan Belediyesi tarafından desteklenmiştir. Çalışmalara Heyet Üyesi olarak Prof. Dr. F. Guizzi, Prof. Dr. T. Koralay, Prof. Dr. G. Semiz, Doç. Dr. A. T. Tek, Dr. Öğr. Üyesi B. Semiz, Dr. Öğr. Üyesi H. Köker, Dr. Öğr. Üyesi H. Özyiğit, Öğr. Gör. Ç. M. Tarhan, Dr. A. Filippini, Uzm. Ö. F. Özkaya Arkeologlar: M. Ok, A. D. Duman, M. Aksu, S. Sayan, T. Candur, M. U. Özer; Restoratörler: E. Avcı, A. Çiçek, B. A. Aksu; Öğrenciler: S. Katırcı, Z. İ. Dayıbaş, T. N. Ecevit, G. Aras, Ç. Can, S. GÜVEN katılmışlardır, özverili çalışmalarından dolayı tüm ekip üyelerine teşekkür ederim. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı adına temsilci olarak Denizli Müzesi'nden Ş. Kök, Y. Aydın ve K. Karakurt'a işbirliği içindeki katkı ve destekleri için teşekkür ederim.

Apollonia ismi ile Helenistik Dönem’de ilk kez tarih sahnesine çıkan kent bir süre Marcus Antonius’un M.Ö. 41’de Küçük Asya’ya yaptığı ziyaret esnasında Antonopolis olarak adlandırılmıştır. Augustus Dönemi’nde basılan ve arkeolojik kazılarda tespit edilen sikke buluntularının tamamında kentin ismi Tripolis olarak geçer.

II- 2017 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

2017 yılı kazı çalışmalarıyla; Agora avlusu üzerine erozyon ve sel sularının taşıdığı yaklaşık 4 m. yüksekliğindeki dolgu toprağın kaldırılması, avlu üzerine inşa edilen olası yapılaşmaların belirlenmesi, kent merkezine inşa edilmiş diğer yapılarla olan ilişkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında açığa çıkartılan mimari öğeler ve bu öğelerle bağlantılı parçalar yorumlanarak mimari yapıyla olan bağlantısı; dönemin sanatsal anlayışı içindeki yerleri, plan ve mimari özellikleri, konumlanışları, malzeme teknik ve biçim özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Söz konusu çalışmalara katılan doktora, yüksek lisans ve lisans öğrencilerinin disiplinler arası bir araştırmada tüm yıl boyunca görev almaları sağlanarak, bu tür bilimsel kazılara yönelik bilgi ve deneyim kazanmaları sağlanmıştır.

II. I- Agora

Erken Roma İmparatorluk Döneminde kuzey- güney yönlü ve dikdörtgen planlı olarak inşa edilen agora; M.S. 4. yy. sonu- M.S. 5.yy. başlarında yapılan yeni düzenlemelerle kullanılmaya devam etmiştir. İç ölçüleri 48,5 x 68 m. olan yapı, yaklaşık 3298 m² lik bir alanı kaplamaktadır. Sütunlu galerilerle çevrili oldukça geniş bir alana sahip olan agoranın kuzey ve güneyinde doğu- batı yönlü, üç cephe, 7 basamaktan oluşan tribünler bulunur. Tribünlerin agora avlusuna bakan ön cephe sütun düzenlemeleri arasına heykeller yerleştirilerek alan hareketlendirilmiştir. Agora batı, kuzey ve güney portikleri çeşitli geometrik şekiller verilmiş *opus-sectile* zemin döşemesine sahiptir. Agora, tiyatro ve stadium gibi yapıların işlevlerine alternatif olarak kent merkezinde bulunan kamu alanını oluşturur. Ayrıca *bouleuterion* (meclis binası), kutsal alan gibi kamusal yapılarla bağlantısının olması nedeniyle kent merkezinde

oldukça önemli bir konuma sahiptir. Agoraya geçiş; Hierapolis Caddesi üzerinden ve agora batı portığı güney ucundaki merdivenli bir kapıyla sağlanır (Resim: 1).

2015-2016 yılında kısmi olarak başlatılan agora avlusunun kazı çalışmaları; 2017 yılında restorasyon çalışmalarında kullanılmak üzere bırakılan yol dışında tamamlanması planlanmıştır. Agora avlusunu örten dolgu toprağın tüm alanda aynı özellikte ve birbirine yakın içeriğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca topografya eğiminin farklı olması ve alan yüzölçümünün oldukça geniş olması nedeniyle çalışma üst ve alt kotları birbirinden farklılık göstermiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda agora üzerine biriken dolgu toprağın güneyden kuzeye doğru topografya eğimine göre şekillendiğini göstermektedir. Zemin kotundaki değişimler agora zemininin farklı kullanımlarla birlikte oluşan antik tahribatlarla ilgili olmalıdır. Bu durum 2015- 2017 yıllarında gerçekleştirilen agora avlu kazılarında; Proto-Bizans Döneminde zeytin yağı çıkartmak için kullanılmış pres yatağının, agoranın kuzey doğusunda yer alan çeşmeye ait su havuzunun avlu üzerine taşınarak alanın ışık olarak kullanılmış olması, M.S. 5- 6. yy. da toprak zemin altında su kanallarının yapılmış olması, toprak zemin altında tespit edilen M.S. 8- 9. yy. ait basit örgü tekniğinde yapılmış mezarlarla karşılaşılması ve zemin üzerinde çeşitli mimari parçaların mimari dokudan bağımsız olarak açığa çıkartılması gibi verilerle ortaya konmuştur. Bu veriler doğrultusunda agora avlu zemininin asıl işlevinin dışında uzun yıllar farklı amaçlar için kullanıldığını ve bu nedenle Roma Dönemi zemininin bozulduğunu göstermektedir.

Agora avlusu üzerine sel ve erozyon biriktirmesiyle oluşan dolgu toprağın stratigrafisini oluşturan tabakalaşmanın toplam yüksekliği 4.59 m. kadar çıkmaktadır ancak topografya eğimi nedeniyle dolgu toprağın ortalama yüksekliği 4 m. olarak ölçülmüştür. 2016 yılında yapılan kazı çalışmalarında agora avlusunun batı ve güney kesitine ait stratigrafiyi oluşturan tabakalaşma ile 2017 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında elde edilen tabakalaşma verileri benzer özellik göstermektedir. Bu durum Messogis/Aydın Dağları'nın uzantısı olan yumuşak kayac yapısına sahip tepelerin güney yüzünden kent merkezine doğru rüzgâr ve sel sularının oluşturduğu doğal birikmenin alan yüzölçümü büyük olan agora avlusu üzerinde geniş bir alanı benzer biçimde etkilediğini göstermektedir.

Agora avlusu içinde, merkeze yakın bir noktada 6.12x6.12 m. ölçülerinde kare formu bir yapı açığa çıkartılmıştır. Yapıda kullanılan ve farklı ölçülere sahip düz kesilmiş dörtgen formu mermer, traverten bloklar yapının dört cephesine düzgün bir hat yapacak şekilde sıralanarak 3 basamaklı bir podyum oluşturmaktadır. Doğu ve güney cephesinde bloklar eksiktir ancak bu bloklar birbiri üzerine düzensiz yığılmış halde yapının doğusunda açığa çıkartılmıştır. Eksik blokların oturduğu kısımlarda harç kalıntılarının oluşturduğu blok izleri belirgin halde görülebilmektedir. Podyumu oluşturan blokların; çay taşı, mermer ve traverten parçaları, tuğla parçaları gibi malzemeler ile oluşturulan dolgu üzerine yerleştirildiği görülür. Podyumun merkezinde mermer bir kaide üzerine yerleştirilmiş yekpare mermer sütun bulunmaktadır. Sütunun üzerinde ise devşirme olarak burada tekrar kullanılan bir Korinth başlığı yer almaktadır. Yapının, M.S. 6. yy. ait bir onur anıtı olduğu tespit edilmiştir (Resim: 2). Onur Anıtı'nın kuzey alt basamağı bitişiğinde doğu-batı yönlü basamak sırasına yaslandırılmış ve birbirine paralel devam eden su kanalı açığa çıkartılmıştır. Olasılıkla portiklerde ve avlu üzerinde yağmur suyunun birikmesini önlemek amacıyla atık suyun ana kanalizasyona taşınması amacıyla kullanım gören su kanalının akış yönü doğuya doğru eğimli olarak verilmiştir. Kanalı oluşturan kuzey ve güney yan duvarları kireç harçla birlikte örülen tuğla parçaları, çay taşları, traverten ve mermer parçaları ile oluşturulmuştur. Kanal, kireç harç ile yapılmış zemine sahiptir.

Benzerleri 2015 ve 2016 kazı çalışmalarında tespit edilen Agora avlusu toprak zemini üzerinde 2017 sezonunda da bir erkeğe ait olduğu düşünülen iskelet açığa çıkartılmıştır. Başu batıya, ayaklar doğuya, yüz güneye bakacak şekilde sağ tarafına yatırılmış halde dorsal pozisyonda açığa çıkartılan iskeletin sırt kısmı tuğla ve taş parçalarına yaslandırılmıştır (Resim: 3). Gömüyü çevreleyen ya da sınırlandıran herhangi bir materyalle karşılaşılmemiştir. 2016 yılı agora avlu kazılarında açığa çıkartılan benzer mezarlardan alınan insana ait iskeletlerden 2 parça kemik örneğine tarihleme amacıyla Carbon 14 analizi uygulanmış ve analiz sonucuna göre mezarlar M.S. 9- 10. yy. la tarihlendirilmiştir. Dolayısıyla 2017 yılında tespit edilen bu mezarda aynı tarih aralığına ait olmalıdır.

Agora kazı çalışmalarında buluntu numarası verilebilecek nitelikte toplam

43 adet eser ele geçirilmiştir. Bu eserlerden 17 adeti mermer, 6 adeti metal, 5 adeti pişmiş toprak, 1 adeti taş, 4 adeti mimari bloklara ait yazıt parçaları ve 10 adeti bronz sikkedir. Bronz sikkeler yoğun korozyonludur ve M.S. 4- 5. yy. tarihlenmektedir. Ayrıca dolgu toprak içerisinde M.S.5- 6.yy. aralığına tarihlenen pişmiş topraktan yapılmış depolama ve günlük kullanım kaplarına ait kulp, ağız kenarı, gövde ve dip parçaları ele geçirilmiştir.

2017 yılı kazı ve restorasyon çalışmaları kapsamında Agora avlusu üzerinde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonunda avlu üzerine biriken dolgu toprağın büyük bir kısmı alınarak avlu büyük ölçüde algılanabilir niteliğe kavuşmuştur.

II. II- Agora Güney Portiği

Portik; Geç Roma agorasının güney oturma tribünü ile Erken Bizans Dönemi sur duvarı arasına inşa edilmiştir. İç ölçüleri 4.95x38 m. olan doğu-batı yönlü yapı; ince uzun dikdörtgen formludur. Üst örtüsü pişmiş toprak tuğlalar ile kireç harç kullanılarak örülmüş tonozla oluşturulmuştur. Yapının kuzey, güney ve doğusu duvarlar ile çevrilidir. Batısı ise agora batı portiğine açılmaktadır. Yapının yaslandığı güney duvarı aynı zamanda sur duvarının bir bölümünü oluşturur. Kuzey duvarı, agora güney oturma tribünü gezinti alanının güneyini sınırlandırır. Yapının doğusunu ise kuzey- güney yönlü ve M.S. 6- 7. yy. ait farklı bir duvar sınırlar. Yapı duvarları ve üst örtüsü dıştan bir bütün olarak doğu - batı yönlü kesintisiz birbirinin devamı şeklinde görünse de içte taş, tuğla, moloz taşlar, traverten ve mermer parçaları, devşirme malzemeler ile örülmüş geç dönem duvarlar ile mekânlara ayrılmıştır. Dikdörtgen ve kareye yakın formlu bu mekânlar birbirine küçük ve dar kapılarla bağlanan geçişlere sahiptir (Resim: 4).

Yapının doğu ucundaki 5.10x11.90 m. ölçülerine sahip dikdörtgen formu mekanın kuzey, güney ve doğu duvarlarına yaslandırılmış sekilerin, orijinal taşlarıyla orijinal yüksekliğine getirilmesi planlanmış ve restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Ancak sekiyi oluşturan yıkıntı durumundaki kısımlarının kazı çalışmalarıyla düzenlenmesi gerekmiştir. Bu çalışmalarda sekinin yıkıntı durumunda olan örgü malzemeleri (moloz taşlar, çay taşları, mermer

ve traverten parçaları, pişmiş toprak tuğla parçaları) temizlenmiştir. Ayrıca 2015-2016 kazı sezonu içerisinde büyük bir kısmı yıkıntı durumunda olan yarım daire formu, pişmiş toprak tuğla zeminli yapının kuzeyinde sürdürülen 2x4.50 m. ölçülerindeki toprak zeminli alan içerisinde kazı çalışmaları 184.28 ile 183.44 m. kot aralığında gerçekleştirilmiştir. Tabakanın ilk 10 cm.lik kısmında ara ara küçük ölçekli çay taşları, moloz taşlar, mermer ve traverten parçaları görülürken, alanın ortasında ufak parçalar halinde karbonlaşmış ahşap izleriyle karşılaşmıştır. 10 ile 20 cm.lik tabaka içerisinde küçükbaş hayvana ait kemik parçaları, yoğun korozyona uğramış demir parçaları ve bronz parçaları, az miktarda cam parçaları, M.S. 1- 2. yy. la tarihlendirilen seramik parçaları ele geçirilmiştir. Tabakanın 20 ile 30 cm.lik kısmında ise genel olarak az sayıda seramik parçaları bulunmuştur. Bu çalışma sertleşmiş ve içerisinde çakıl taşları olan ve kireç harç kalıntılarının da bulunduğu seviye ile bitirilmiştir. 30 ile 50 cm. aralığındaki tabakada ise kırmızı, bordo, sarı, siyah, krem renginde boyalı ve üzerinde geometrik şekilli graffitiler yer alan fresk parçaları tespit edilmiştir. Söz konusu freskler Erken Roma İmparatorluk Döneminde aynı alanda yer alan ve doğu- batı yönlü sütunlu caddeye bakan dükkânın kuzey duvarından dökülmüş olmalıdır. Ayrıca bu alanda tespit edilen ve çoğunluğu M.S. 1. yy tarihlendirilen ince yapılı (fine ware) seramik grubu yoğunluktadır. Yerel üretim yanında ithal malzemelerde yer almaktadır. Yerel grup içinde içe dönük kenarlı, kabartmalı kâse parçaları, çeşitli tiplerde kandiller, *unguentarium* parçaları, az sayıda taşıma kaplarına ait parçalar ele geçirilmiştir. İthal grup içerisinde ise Doğu *sigillataları* B grubuna ait parçalar, Bergama *sigillataları*, Lidya tipi boyalı seramik boyun ve gövde parçası, tabak ve çömlek parçaları, *pithos* parçaları görülmüştür (Çizim: 1). Kazı çalışması yapılan alanın 183.92 m. kodunda dikdörtgen formlu, kireç harçlı bir alan açığa çıkartılmıştır. Doğuya doğru eğimi azalarak devam eden ve 183.75 m. kodunda hattı tamamlanan kireçli alan 1.30x1.70 m. ölçülere sahiptir. Kireç içeriğinde herhangi bir katkı maddesi görülmeyen homojen yapıdaki kirecin, duvar sıvalarında kullanılan harcın katkı malzemesi olarak bu alan içerisinde söndürüldüğü anlaşılmaktadır. Sürdürülen çalışmalar 183.44 m. koduna geldiğinde toprak renginin sarıya döndüğü ve ana toprak tabakasına inildiği görülerek kazı çalışması sonlandırılmıştır. Kireçli alan üzerine koruyucu örtü ve elenmiş kumla örtülerek koruma altına alınmıştır.

Agora kazı çalışmalarında buluntu numarası verilebilecek nitelikte toplam 4 adet eser ele geçirilmiştir. Bu eserlerden 1 adet kemik saç iğnesi, 1 adet pişmiş toprak kalıp parçası ve 2 adet bronz sikkedir. Sikkeler M.S. 4-5. yy. la tarihlendirilmiştir.

III- 2017 YILI KORUMA VE ONARIM ÇALIŞMALARI

Restorasyon ve konservasyon çalışmaları uluslararası çerçevede alınan koruma ve onarım kararları doğrultusunda alanında uzman kazı heyet listesinde belirtilen restoratörler tarafından yürütülmüştür. Çalışmalar, kazı alanında mimari eserler üzerinde ve kazı laboratuvarında taşınabilir kültür varlıkları üzerinde yapılan uygulamalar olarak iki bölümde gerçekleştirilmiştir.

2017 yılında sürdürülen restorasyon çalışmaları Agora (güney ve kuzey portığı, kuzey oturma tribününü oluşturan basamaklar ve doğu ucundaki girişi oluşturan ayaklarda), tonozlu yapı (ön cephe duvarlarında ve taş örgü tonozlu üst örtüsünde), anıtsal çeşme, Erken Bizans kilisesi 4, taberna 2, kemerli yapı, Hierapolis Caddesi doğu portığında sürdürülmüştür.

III. I-Kazı Alanında Gerçekleştirilen Restorasyon Çalışmaları

III. I.I- Agora Kuzey Portığı

Agora kuzey portığı restorasyon çalışmaları Aydın Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun onayına sunulularak, kurul tarafından alınan 13.05.2016 tarih ve 5143 sayılı karar doğrultusunda Denizli Müze Müdürlüğü denetiminde kuzey portik ön cephe sütun düzenlemelerinde başlamıştır. Batıdan doğuya doğru sıralı olarak ilk dört Attik-İon tipindeki sütun kaidelerinin günümüze sağlam kalabilmiş orijinal kaidelerinin kesit ve görünüşleri 1/1, 1/10 ve 1/50 ölçeğinde kara kalem ve bilgisayar ortamında mimari çizimler gerçekleştirilmiştir. Yapılan mimari çizimler doğrultusunda eksik kısımlar orijinal malzemesi olan bantlı traverten kullanılarak 1/1 ölçüleri baz alınarak pantograf yöntemiyle tamamlanmıştır. Tamamlanan kısımlar eskitme uygulaması yapılarak orijinale yakın bir duruma getirilmiştir. Daha önceki yıllarda gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında parçalanmış şekilde bulunan 5, 6 ve

7. *Attik-İon* tipindeki sütun kaideleri ise orijinal taşı olan bantlı traverten cinsi taştan yenilemesi gerçekleştirilmiştir. *Attik-İon* tipinde yapılan bu kaideler sütun düzenlemesi içerisinde kullanılan ve günümüze sağlam olarak kalabilmiş orijinal kaidelerin taş özellikleri ve tipolojisi baz alınarak orijinal ölçülerine göre yapılmış ve sütun kaideleri *stylobat* üzerine provaları yapılarak sabitlenmiştir. Ayrıca iki tamburdan ve dil motifli sütun başlığından oluşan batıdan doğuya doğru ilk dört ve 6. sütun orijinaline uygun hazırlanmış donatılar ve reçine bazlı epoksi taş yapıştırıcıları kullanılarak provaları yapılmış ve sabitleme uygulaması gerçekleştirilmiştir. Batıdan doğuya doğru 4. sütun üst tambur üzerine yerleştirilmesi gereken sütun başlığının, tambur üzerinde eksik parça olması nedeniyle sabitlenememiştir. Bu nedenle sütun başlığının desteklemesi için krom-çelik ucuna tabla yapılarak destek atılmıştır.

Agora kuzey portiği sütun düzenlemesinin batıdan doğuya doğru 5 ve 8. sütunun alt tamburunda kırık olması nedeniyle sütunun statik olarak ayakta durmasını engellediğinden kırık olan kısmın tamamlama işlemi paslanmaz krom çelik kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Agora kuzey oturma tribünlerinin doğu ucunda bulunan ve agora kuzey portiğine doğudan girişi sağlayan kapının güney ayağında anastylis esaslı restorasyon çalışmaları devam etmiştir. Kazı çalışmaları esnasında ayak üzerine yerleştirilen başlıkların orijinal yerlerini tespit etmek amacıyla provaları yapılmış, orijinal kenet delikleri ve krom çelik kullanılarak hazırlanan 'U' kenet ile birbirlerine bağlanmıştır. Ayağın kuzeybatı köşesindeki bloğun büyük bir kısmının kırık olması nedeniyle başlık orijinal yerine sabitlenememiştir. Bu nedenle başlığı alttan desteklemek amacıyla krom çelik dikmeler kare şeklindeki tabla ile birleştirilerek destek tamamlanmıştır. Restorasyon çalışmaları antik dönemde devşirilmiş olan basamakların eksik kısımlarının tamamlama uygulamasına geçilmesiyle devam etmiştir. Kazı çalışmaları esnasında bulunamayan basamaklar ve yürüyüş yoluna ait bloklar yerine orijinal blokların yapı özelliği dikkate alınarak yenilenmiş olan traverten bloklar kullanılmıştır. Basamak blokları; çay taşı, traverten ve mermer parçaları, pişmiş toprak tuğla parçaları, moloz taşlar ile kireç harç kullanılarak orijinal alt yapısına uygun şekilde hazırlanan sağlam bir düzlem üzerine yerleştirilmiştir. Basamak bloklarının bu düzlem üzerine sabitlenmesi daha önceden analizleri yapılan ve orijinal kireç harca uygun harç kullanılarak sağlanmıştır. Sabitlenen blokların yüzeylerine eskitme iş-

lemi uygulanmıştır. Özelliğini yitirmiş kumlaşan derz harçları temizlenerek yapının orijinal derz harcına uygun harçla yenilmesi gerçekleştirilmiştir (Resim: 5). Agora Kuzey Portik *opus-sectile* zemin döşemelerinin restorasyon çalışmaları; kazı çalışmaları esnasında bulunup tasniflenen döşeme taşlarının buluntu durumlarına göre gruplandırılmasıyla başlamıştır. Gruplanan onyx, bantlı traverten ve mermer cinsi taşlardan yapılmış zemin döşeme taşlarının yüzey temizlikleri gerçekleştirilmiştir. Zemin döşemesinde kullanılan sekizgen, dörtgen taşlarının portik üzerinde tahrip olan kısımları topraktan arındırılarak çay taşları ile kireç harç kullanılarak oluşturulan alt yapısı açığa çıkartılmıştır. Bu alt yapı üzerine kireç harçla bağlanan döşeme taşlarının oluşturduğu orijinal izlerinin boyutları dikkate alınarak, gruplandırılan zemin döşeme taşları uygun görülen yerlere bir bütün oluşturacak şekilde orijinaline uygun yeniden yerleştirilmiştir. Döşeme işleminin ardından zeminde hareketlenme olasılığı düşünülerek kaymayı engellemek için kenarlarına bordür yapılmıştır (Resim: 6). Agora kuzey portik *opus-sectile* zemin döşeme taşlarının yenilenmesi sırasında döşeme taşlarının altında M.S. 4 yüzyıla tarihlenen mozaik kalıntılara rastlanılmıştır. Mozaik kalıntılarının döşeme altında devam etmediği ara ara küçük parçalar halinde korunmuş olduğu görülmüştür. Açığa çıkartılan mozaik kalıntılarının koruma onarım çalışmalarıyla *tesseraların* dağılması engellenmiştir. Kaymayı engellemek amacıyla mozaik'in mevcut kalıntıları çevresinde bordür yapılıp ortasındaki *lacunalar* doldurulup dağılma riski ortadan kaldırılmıştır. Bordür işleminin ardından derzler boşaltılıp tekrar derz harcı ile doldurularak saf su ve sünger ile yüzey temizliği yapılıp çalışmalar tamamlanmıştır (Resim: 7).

III. I.II- Agora Güney Portiği

Agora güney portiği doğu mekânı duvarlarına yaslandırılmış sekiler; çay taşı, traverten, mermer ve onyx parçaları, moloz taşlar, pişmiş toprak tuğla parçaları, toprak ağırlıklı kireç harçla örülmüştür ancak seki düzeni zaman içerisinde orijinal formunu kaybetmiştir. Niteliğini yitiren kısımlar orijinal örgü malzemesi kullanılarak yeniden düzenlenmiştir. Sekilerin üst yüzeyinde büyük bir kısmı tahrip olmuş taban tuğlalarının orijinal haliyle korunabilmiş parçalarının mevcut durumu baz alınarak seki üst yüzeylerinin restoras-

yonu gerçekleştirilmiştir. Agora güney portiği kuzey duvarında ise duvarın taş ve tuğla sıralı örgü sistemi bozulmadan kendi orijinal malzemesiyle tekrar örülmüştür (Resim: 8).

III. I.III- Tonozlu Yapı

Tonozlu Yapı ön cephe duvarlarının yıkıntı durumunda olan kısımlarında ve taş örgü tonozlu üst örtüsünde restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yapının batı girişi kuzey bitişiğinde kuzey- güney yönlü devam eden dikdörtgen formlu, düzgün kesilmiş traverten ve çay taşlarıyla örülen duvarın yıkıntı durumunda olan kısımlarının yapı tonozunu desteklemesi ve duvar örgüsünün yenilenmesi amacıyla duvar örgüsünde kullanılan orijinal çay taşı ve traverten ile tekrar örülerek sağlamlaştırma çalışmaları yapılmıştır. Duvar- da, yapının orijinal harcı olan kireç harç kullanılmıştır. Duvarın yenilemeye gerek duyulmayan kısımlarındaki derz aralarındaki ölü harç kaldırılarak orijinaline uygun hazırlanmış derz harcı ile dolgu uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yapının taş örgü tonozuna ait orijinal harcın zamanla özelliğini yitirip bağlayıcılığını kaybetmesi ve tonozu oluşturan taşlar arasındaki derz harcının topraklaşması nedeniyle yapı içlerine su aldığı tespit edilmiştir. İçeri giren su, nem ve rutubet oluşturduğu için yapıya zarar vermektedir. Bu nedenle yapının üst örtüsünden su alan bazı bölümler orijinaline uygun olarak hazırlanmış kireç harcı ile doldurularak restorasyonu gerçekleştirilmiştir (Resim: 9).

III. I.IV- Anıtsal Çeşme

Devlet agorası / kutsal alan doğu duvarına bitişik, kuzey-güney yönlü "U" planlı ve ön cephesi doğuya bakan anıtsal çeşmenin kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan mimari blokların restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Yıkılmanın etkisi ile çok parçalı halde açığa çıkartılan mimari blokların tespit edilen kırık parçalarının yerlerinin tespit edilmesini kolaylaştırmak amacı ile tasnif alanına taşınarak mekanik temizlikleri yapıp gruplarına göre ayrılmıştır. Birbiri ile bütünleşen parçalar provası yapıldıktan sonra kırık olan kısımlar krom- çelik ve reçine bazlı taş yapıştırıcıları kullanılarak birleştirilmiştir.

III. I.V- Erken Bizans Kilisesi 4

Yapının beden duvarları üzerinde açığa çıkarılmış fresklerin yüzeylerinde doğal etkenlerden dolayı tuzlanma ve kirlenme gözlemlenmiştir. Fresklerin zarar görmesini engellemek amacıyla fresk yüzeyindeki tuzlanma alınarak sağlamlaştırma uygulamaları gerçekleştirilmiştir (Resim: 10).

III. I.VI- Taberna 2

Erken Bizans kilisesi 4'ün doğu bitişiğinde, sütunlu cadde ile kemerli yapı arasında bulunan ve cadde boyunca devam eden tabernalar 7x12 m. lik alanda yer almaktadır. Yapının beden duvarları taş malzeme üzerine kerpiç kullanılarak yükseltilmiştir. Duvar üzerinde panolara ayrılarak yapılmış renkli freskler yer almaktadır. 2017 yılı restorasyon çalışmalarında Taberna duvarları üzerindeki fresklerin doğal etkenlerden dolayı oluşan nem ve tuzun zamanla oluşturduğu tahribatları gidermek amacıyla fresklerin yüzey temizliği, bordür ve enjeksiyon uygulamaları yapılmıştır (Resim: 11).

III. I.VII- Hierapolis Caddesi Doğu Portiği

Hierapolis Caddesi doğu portiği güneyinde, kemerli yapının batı girişi önünde bulunan mekânın doğu- batı yönlü duvarının güney cephesinde renkli freskler yer almaktadır. 2017 yılı restorasyon çalışmalarında duvar üzerindeki freskin doğal etkenlerden dolayı oluşan nem ve tuzun, zamanla oluşturduğu tahribatları gidermek amacıyla freskin yüzey temizliği, bordür ve enjeksiyon uygulamaları yapılmıştır (Resim: 12).

III. I.VIII- Kemerli Yapı

Erken Bizans kilisesi 4'ün ve Roma Dönemi dükkânlarının kuzeyine inşa edilen kemerli yapı, doğu-batı yönlü uzanmakta olup, dikdörtgen bir forma sahiptir. Yapının iç duvarları üzerinde günümüze bir kısmı sağlam kalabilmiş orijinal sıvaların doğal etkenlerden dolayı oluşan nem ve tuzun, zamanla oluşturduğu tahribatları gidermek amacıyla yüzey temizliği gerçekleştirilmiştir.

III. II. Kazı Laboratuvarında Gerçekleştirilen Çalışmalar

Laboratuvarda pişmiş toprak, sikke, cam, metal ve kemik eserlerin koruma ve onarım çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Tüm küçük buluntuların konservasyon uygulaması öncesi mevcut durumunu gösteren fotoğraflama ve raporlama işlemi yapıldıktan sonra malzeme türü ve eserin bozulma durumuna göre uygun görülen koruma işlemleri uygulanmıştır.

III. II. I. Pişmiş Toprak Eserler

Seramik eserler üzerinde genelde, topraktaki kalsiyum karbonatın nem ile birleşmesi ile oluşan kalker tabakalanmaları tespit edilmiştir. Bu eserler üzerinde mekanik temizleme yöntemleri kullanılmış ancak gerekli görülen durumlarda bazik özellikli çözünemeyen tuzlar üzerinde etkili olan kimyasallarda lokal olarak kontrollü bir şekilde uygulanmıştır. Birleşen parçalar yapıştırılarak gerekli görünen eksik kısımlar alçı ile tamamlanmıştır.

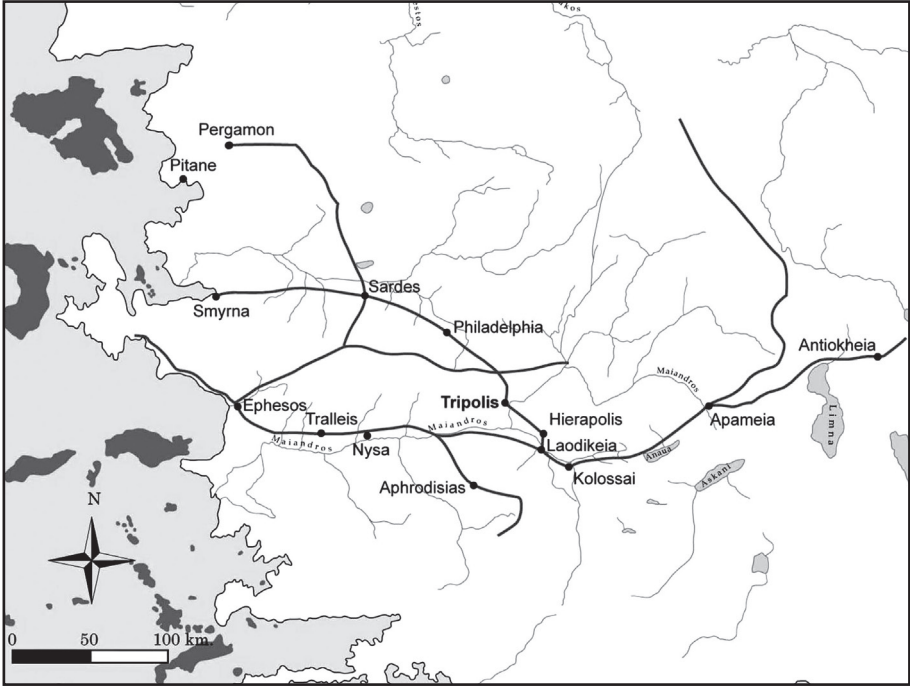
III. II. II. Metal Eserler (Bronz)

Eserlerin yüzeyi, mikroskop altında, mekanik yöntemle temizlenmiştir. Eserler üzerinde, korozyon tabakasının homojen dağılmadığı bazı yerlerde kalın, bazı yerlerde ince; girintili, çıkıntılı korozyon tabakasının olduğu gözlemlenmiştir. Eserlerin tamamını kaplayan toprak tabakası, dış fırçası ile temizlenmiş ve alınan toprak tabakasının kalanı, bisturi ile mikroskop altında mekanik olarak temizlenmiştir. Bisturinin giremediği yerler ise sond ile temizlenmiştir. Bisturinin ve sondun giremediği yerlerdeki korozyon tabakasını kaldırmak için eserler, cam elyaf fırçayla fırçalanmış ve çukurlardaki tabakalar kaldırılmaya çalışılmıştır. Patinaya zarar vermemek için, temizlenen yüzey üzerinden, tekrar tekrar geçilmemesine dikkat edilerek patina tabakasına zarar vermeden, korozyon tabakası kaldırılmıştır. Mekanik temizliği biten eserler, bambu çubuğun ucuna takılmış pamuk yardımı ile %50 alkol- su karışımıyla silinmiştir. Temizlik işlemi biten eserler saf suya konularak periyodik tuz ölçümleri yapılmıştır. Tuz ölçüm değeri, 005'in altında olan eserler saf sudan çıkartılmış ardından %3'lük benzotriazole (ethanol içinde) çözeltisi

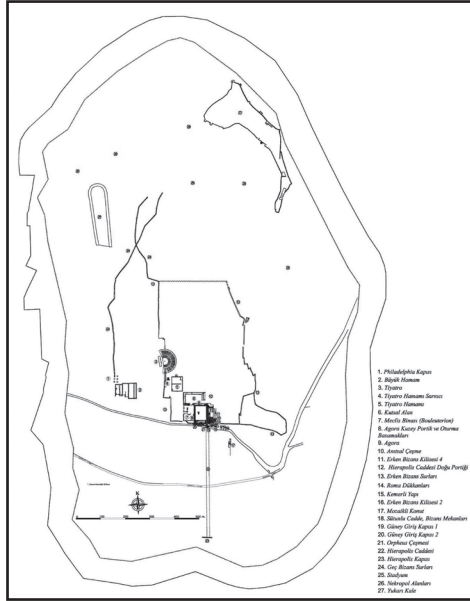
içinde 12 saat bekletilmiştir. BTA konulduktan sonra, eserlerin üzeri kapatılmıştır. Eserlerin konservasyon sonrası, fotoğrafları çekilerek belgelendirilmiş ve polyetilen kilitli poşetlere konularak korumaya alınmıştır.

III. II. III. Sikkeler

Sikkelerin yüzeyinde yoğun olarak paratakamit, malahit, azurit ve doğal bakır korozyon çeşitleri görülmektedir. Bu korozyonların yüzeyden uzaklaştırılması mekanik olarak yapılmıştır. Eserlerin oksijen ile temas kurup yeniden korozyona uğramaması için yüzeyine %3'lük Paroloid B-72 kimyasalı uygulanmıştır.

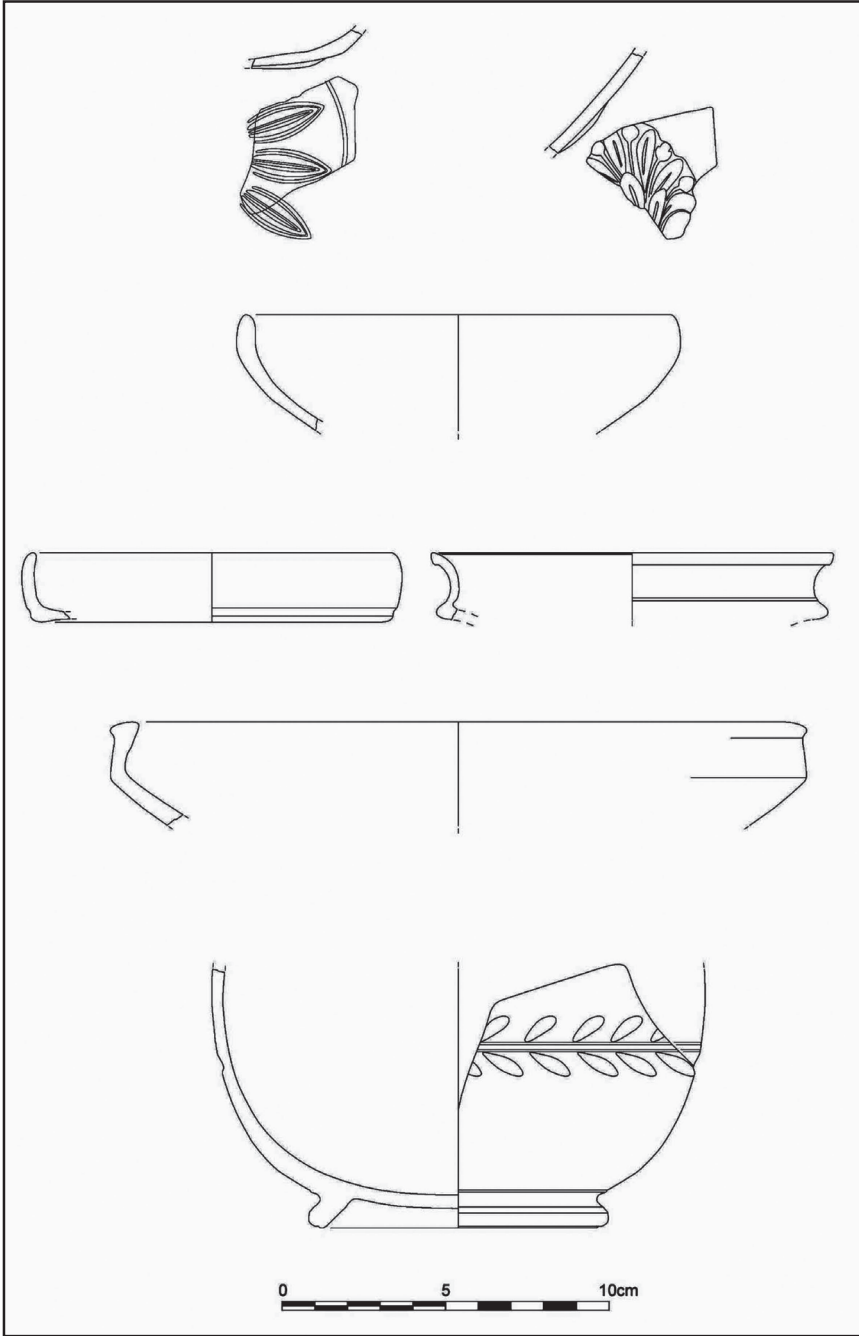

Harita 1: Yerleşimleri gösteren Batı Anadolu haritası.

Plan 1: Kent planı.

1. Philadelphia Kapısı
2. Sığirtı Hamamı
3. Piyama
4. Çarşı Hamamı Sarnıcı
5. Çarşı Hamamı
6. Kutsal Alan
7. Maviç Binası (Baskıevliği)
8. Sığirtı Kapısı ve Oluşan Buzdolapları
9. Sığirtı
10. Anıtsal Çayın
11. Çarşı Binası Kilitli 4
12. Hierapolis Çukurluğu (Doğu Periş)
13. Çarşı Binası Sarnıcı
14. Roma Duvarları
15. Kutsal Kapı
16. Çarşı Binası Kilitli 2
17. Maviç Çayın
18. Sığirtı Çukurluğu Binası Maviçler
19. Sığirtı Çukurluğu 1
20. Sığirtı Çukurluğu 2
21. Çarşı Çukurluğu
22. Hierapolis Çukurluğu
23. Hierapolis Çukurluğu
24. Çarşı Sarnıcı
25. Çarşı
26. Hierapolis Çukurluğu
27. Hierapolis Çukurluğu

Çizim 1: Seramik buluntuları.

Resim 1: Agora hava fotoğrafı.

Resim 2: Onur anıtı ve güneyindeki pres yatağının hava fotoğrafı.

Resim 3: Avlu zemini, iskeletin doğudan görünümü.

Resim 4: Agora güney portiği doğudan görünümü.

Resim 5: Agora kuzey portiği restorasyon çalışmaları sonrası.

Resim 6: Opus-sectile zemin, restorasyon alışması.

Resim 7: Restorasyon sonrası.

Resim 8: Restorasyon sonrası.

Resim 9: Tonozlu yapı.

Resim 10: Fresk yüzeyinde oluşan tuzlanma ve kirlenmenin temizlenmesi.

Resim 11: Taberna 2, restorasyon sonrası.

Resim 12: Hierapolis caddesi doğu portiği restorasyon sonrası.

ISSN 1017-7655

9 771017 765008